

Kommittédirektiv

Mark- och miljödomstolarnas roll i en reformerad miljöprövning

Beslut vid regeringssammanträde den 3 september 2026

Sammanfattning

Det pågår ett omfattande arbete för att reformera miljöprövningen, såväl inom Europeiska unionen som nationellt. Reformerna syftar bl.a. till att åstadkomma snabbare tillståndsprocesser. Mark- och miljödomstolarnas roll i det reformerade systemet behöver ses över. En särskild utredare ges därför i uppdrag att analysera hur mark- och miljödomstolarnas verksamhet påverkas av det pågående reformarbetet och om de nuvarande processuella reglerna är ändamålsenliga. Syftet med översynen är att säkerställa en effektiv och rättssäker prövning i mark- och miljödomstolarna.

Utredaren ska bl.a.

- kartlägga och analysera de sammanlagda konsekvenserna för mark- och miljödomstolarna av genomförda och föreslagna reformer av miljöprövningen samt identifiera och föreslå förändringar,
- granska de processuella regler som gäller vid prövning i mark- och miljödomstol och föreslå de ändringar som krävs för att uppnå en modern och ändamålsenlig domstolsprövning, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget ska redovisas senast den 31 augusti 2028.

Mark- och miljödomstolar och det pågående reformarbetet

Mark- och miljödomstolarna inrättades 2011 då de ersatte fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna. Reformen innebar att prövningen av miljömål, fastighetsmål och mål enligt plan- och bygglagen (2010:900) samlades i en gemensam domstolsorganisation. Samordningen syftade till att åstadkomma förenklade processer, bättre resursutnyttjande och högre kvalitet i den dömande verksamheten.

Domstolsorganisationen består i dag av fem särskilda domstolar (mark- och miljödomstolar) inrättade vid fem tingsrätter och en särskild avdelning i Svea hovrätt som är mark- och miljööverdomstol.

Miljöprövningen är i hög grad styrd av EU-rätten. För att stödja näringslivets klimatomställning och stärka den europeiska konkurrenskraften har Europeiska kommissionen lagt fram en rad lagstiftningsinitiativ i syfte att åstadkomma snabbare tillståndprocesser. På miljöområdet har detta bland annat lett till krav på nationella kontaktpunkter, tidsfrister och enklare miljöbedömningar. De EU-rättsliga kraven får betydelse för vissa av de mål som prövas i mark- och miljödomstolarna. Ytterligare rättsakter med motsvarande inriktning förväntas antas inom den närmaste tiden.

Regeringen har under mandatperioden dessutom initierat ett omfattande reformarbete i syfte att förenkla och förkorta processerna samtidigt som ett högt miljöskydd upprätthålls. Reformarbetet innebär genomgripande förändringar av miljöprövningen som får till följd att mark- och miljödomstolarnas uppdrag och roll förändras. Det är därför av stor vikt att närmare kartlägga och analysera den nya roll som domstolarna ska ha i den reformerade miljöprövningen och om den processuella reglering som de har att tillämpa är ändamålsenligt utformad. Dessa överväganden ligger till grund för de följande uppdragen.

Uppdraget att kartlägga och analysera konsekvenserna av genomförda och föreslagna reformer av miljöprövningen som berör mark- och miljödomstolarna samt identifiera och föreslå förändringar

Mark- och miljödomstolarnas roll påverkas nu av flera förändringar i prövningssystemet. Nedan följer exempel på reformer och initiativ som regeringen har genomfört eller initierat under mandatperioden.

Den 1 januari 2025 trädde lagändringar i kraft som innebär förändringar i mark- och miljödomstolarnas målhantering, bl.a. genom förenklade processteg och effektivare handläggning, se propositionen Steg på vägen mot en mer effektiv miljöprövning (prop. 2023/24:152).

Regeringen tillsatte i juni 2023 en utredning med uppdrag att se över och föreslå hur tillståndsprövningen enligt miljöbalken kan förenklas och förkortas (dir. 2023:78). Utredningen, som antog namnet Miljötillståndsutredningen, har därefter överlämnat flera delbetänkanden med genomgripande reformförslag som för närvarande bereds i Regeringskansliet.

I delbetänkandet En ny samordnad miljöbedömnings- och tillståndsprövningsprocess (SOU 2024:98), som överlämnades till regeringen i januari 2025, föreslås bl.a. att en ny miljöprövningsmyndighet ska inrättas. Utredningen föreslår att miljöprövningsmyndigheten ska ta över all tillståndsprövning i första instans för både miljöfarlig verksamhet och vattenverksamhet. Regeringen aviserar i budgetpropositionen för 2026 att en ny myndighet för miljöprövning ska bildas (prop. 2025/26:1, utg. omr. 20, s. 86). Regeringen har även beslutat om direktiv för den organisationskommitté som ska förbereda och genomföra bildandet av den nya miljöprövningsmyndigheten (dir. 2026:13).

I delbetänkandet Tidigt besked om lämplig användning av mark och vatten (SOU 2025:88), som överlämnades till regeringen i juli 2025, föreslås bl.a. att ett nytt områdesanvändningsbesked införs. Detta skulle innebära att tillståndsprövningens omfattning i mark- och miljödomstol minskar i de mål som har föregåtts av en sådan prövning.

I propositionen En mer ändamålsenlig prövning av kärntekniska anläggningar (prop. 2025/26:171) föreslås en ny process där regeringen, efter en ansökan, får godkänna en kärnteknisk anläggning. Förslaget kan leda till att handläggningstiden för mark- och miljödomstolarna minskar för de mål där domstolen inte längre är beredningsorgan åt regeringen i tillåtlighetsfrågan.

En tydlig och väl fungerande domstolsprövning är en förutsättning för att miljötillståndsprövningsprocessen som helhet ska vara rättssäker, effektiv och förutsebar. Reformernas samlade konsekvenser för mark- och

miljödomstolarna har dock inte belysts i tillräcklig utsträckning i det tidigare utredningsarbetet.

Med miljöprövning avses prövning av verksamheter och åtgärder i syfte att bedöma deras påverkan på människors hälsa och miljön. Uppdraget omfattar därmed även sådan miljöprövning som sker med stöd av annan lagstiftning än miljöbalken, i den mån prövningen avser miljöeffekter och faller inom mark- och miljödomstolarnas prövningsuppgifter.

Utredaren ska därför

- kartlägga och analysera de sammanlagda konsekvenserna för mark- och miljödomstolarna av pågående och föreslagna reformer för miljöprövning, särskilt beslutet att inrätta en ny miljöprövningsmyndighet,
- identifiera vilka delar av domstolarnas verksamhet som påverkas mest och föreslå sådana förändringar som bedöms bidra till att mark- och miljödomstolarna på ett effektivt och ändamålsenligt sätt kan fullgöra sin roll i ett nytt prövningssystem, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Uppdraget att granska de processuella regler som gäller vid prövning i mark- och miljödomstol

2011 års reform har i huvudsak fungerat väl, men den har även inneburit vissa utmaningar. En central utmaning är att mark- och miljödomstolarna prövar olika typer av mål som bygger på skilda rättstraditioner och aktualiserar olika processuella regelsystem. Vissa mål har karaktären av civilrättsliga tvister, medan andra mål innebär en fullständig tillståndsprövning i första instans. Därtill kommer de mål som liknar förvaltningsrättsliga överklaganden. Denna ordning innebär att mark- och miljödomstolarna verkar i skilda roller med olika krav på prövningen, bl.a. när det gäller domstolens utredningsansvar.

I vissa mål tillämpas bestämmelser i rättegångsbalken medan andra mål prövas enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden, se vidare i lagen (2010:921) om mark- och miljödomstolar. Därutöver innehåller miljöbalken egna processuella regler och i vissa fall finns sektorsspecifika bestämmelser som påverkar handläggningen. Domstolarna har även att förhålla sig till förfaranderegler i EU-rätten. Sammantaget innebär detta att den processuella regleringen är komplex och i vissa fall kan det leda till en otydlig process.

Det pågående reformarbetet, i synnerhet den nya myndighetsstrukturen, innebär bl.a. att mark- och miljödomstolarnas överprövande roll renodlas och förstärks. Det finns därmed ett behov av att se över de processuella regelverk som mark- och miljödomstolarna har att tillämpa och anpassa dessa till domstolarnas nya roll för att prövningen ska bli så effektiv som möjligt, i syfte att ge reformen fullt genomslag.

Dessutom finns det ett generellt behov av att se över om de processuella regelverken möjliggör en ändamålsenlig och rättssäker prövning i mark- och miljödomstolarna. En översyn av de processuella regelverken framstår därför som motiverad både mot bakgrund av det pågående reformarbetet och den betydande komplexitet som präglar den nuvarande processuella ordningen. En sådan översyn förväntas bidra till ökad tydlighet, en mer enhetlig rättstillämpning och en stärkt roll för mark- och miljödomstolarna i den nya miljöprövningen, särskilt som de huvudsakligen kommer att ha en överprövande roll.

Utredaren ska därför

- granska de processuella regelverk som tillämpas av mark- och miljödomstolarna,
- bedöma hur dessa regelverk påverkas av genomförda och föreslagna reformer av miljöprövningen,
- klarlägga om tillämpningen av regelverken ger upphov till återkommande skillnader i bedömningen mellan domstolarna eller andra strukturella hinder som påverkar processens effektivitet,
- granska bestämmelser om rättens sammansättning och domstolens utredningsskyldighet,
- analysera behovet av bestämmelser som bör införas eller ändras för att mål och ärenden ska kunna handläggas effektivt och rättssäkert, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Närliggande frågor

Utredaren har även möjlighet att ta upp andra frågor som har ett samband med de frågeställningar som ska utredas under förutsättning att uppdraget ändå kan redovisas i tid.

Konsekvensbeskrivningar

I enlighet med förordningen (2024:183) om konsekvensutredningar och kommittéförordningen (1998:1474) ska utredaren redovisa en konsekvensutredning för de förslag som lämnas. I detta ingår bl.a. att bedöma och redovisa de ekonomiska konsekvenserna av förslagen. Om förslagen kan förväntas leda till kostnadsökningar för det allmänna, ska utredaren föreslå hur dessa ska finansieras.

Utredaren ska säkerställa att de förslag som lämnas är förenliga med grundläggande fri- och rättigheter enligt bl.a. regeringsformen samt med Sveriges internationella åtaganden enligt EU-rätten, den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) och Sveriges internationella åtaganden om mänskliga rättigheter i övrigt samt andra internationella förpliktelser.

Kontakter och redovisning av uppdraget

Utredaren ska föra dialog med och inhämta upplysningar från mark- och miljödomstolarna, inklusive Mark- och miljööverdomstolen, och Domstolsverket. Utredaren ska även i den utsträckning det behövs föra dialog med och inhämta upplysningar från andra berörda myndigheter och organisationer. Utredaren ska vidare hålla sig informerad om sådant arbete inom Regeringskansliet som är relevant för uppdraget, till exempel beredningen av Miljötillståndsutredningens betänkande En ny samordnad miljöbedömnings- och tillståndsprövningsprocess (SOU 2024:98).

Utredaren ska säkerställa att en välfungerande systematik upprätthålls i regelverk som berörs av eventuella författningsförslag. Viktiga ställningstaganden som gjorts vid utformningen av förslagen ska beskrivas. Dessutom ska alternativa lösningar som övervägts beskrivas liksom skälen till att de valts bort.

Det reformarbete som bedrivs på miljöområdet inom Regeringskansliet är fristående från det utredningsarbete som ska genomföras enligt detta direktiv och kommer därför att fortgå utan att avvakta utredningens slutsatser.

Uppdraget ska redovisas senast den 31 augusti 2028.

(Klimat- och näringslivsdepartementet)